

Janak a fejlődő osztrák ipar rendelkezésére és Magyarország biztos piaca legyen az osztrák iparcikkeknek. A magyarországi bányászati termékek szintén Bécsbe vándoroltak, úgyszintén a kamarai só, harmincad és lottójövedelmek is.

A magyar gazdasági élet fejlettsége miatt Magyarországon nem volt tökélyezés és ha szükség volt kölcsönökre, vagy beruházásokra, ezt a bécsi pénzügyintézetek intézték s oda folytak be a tőkék és kamatok is. A magyar nemesség ipari szükségleteit csak Bécsben, vagy legalább is Ausztrián keresztül szerzhette meg. Bécsbe folytak be a hivatalok, adományok, nemesítésekért fizetett díjak is. „A magyar kiváltságos osztályok, melyek nem akartak adózni hazájuk közszükségleteire, úgymódon lettek adófizetői az osztrák kincstárnak. Míg Magyarország mindenben elmaradt, mert földbirtokosai lealacsonyították, az alkotmánnyal és szabadsággal ellenkezőnek tartották a közöletokra való adózást, addig a magyar nemesség indirekt megadóztatásából gazdagodó Ausztria jelentékeny pénzügyi eszközeivel előmozdította saját gazdasági és kulturális fejlődését.” (Grünwald B.)

A magyar áruk, főleg nyartermények, vám nélkül mehettek be Ausztriába. De Ausztrián túl már nem exportálhatták a magyar kereskedők, hanem a külkereskedelem osztrák monopóliummá vált.

A kalapos király kísérlete

II. József nem koronáztatta meg magát, hogy ne kelljen eskü tenni a magyar rendi alkotmányra, melyet karosnak tartott az ország és az összbirodalom fejlődésére nézve. A császár a felvilágosodott filozófiai és gazdasági iskolák híve volt, telve jószándékkal, jóindulattal az elnyomott nép iránt, de elképzeléseit nem egyeztette össze a valóságos helyzettel. Az ő uralkodása alatt az ország gazdasági, szociális és kulturális fejlődése ellentétbe került az ország alkotmányával és függetlenségével. Mert a kalapos király a szociális hatalmat összekötötte az összbirodalmi politikával, tehát nemcsak a rendi alkotmánynak, hanem Magyarországnak is ellenségévé vált.

1782-ben más keretek között és más módon, mint ahogyan azt addig elképzelték, egyesítette Magyarország Erdélyel. Hogy a vármegyék hatalmát csökkentse, az országot tíz kerületre osztotta. Helytelennek tartván, hogy az ország közgazdasági nyelve egy holt nyelv, a latin, elrendelte, hogy a hivatalok nyelve szentül a — német legyen. Megszüntette a jobbágyviszonyt s még a jobbágy nevet is eltörölte. Megszünt a jobbágy személyes függése és a jobbágy szabadon költözhetett. Ugyanebben az évben elrendeli az ország földbirtokainak összeírását, a kataszter fölállítását, amely

Ausztriában már negyven éve érvényben volt. A nemesi vármegye, ahol tehetett, szabotálta ezeket az intézkedéseket. Az ősi alkotmányra hivatkozott, mint eddig mindig s ezuttal tényleg igaza volt.

A nemzet ellenállását látva, József kéziratos intéz gróf Pálffy kancellárhoz „...melyben Magyarországot megkínálja az eddig követett végzetes gazdasági politika eljöttével, szabad kereskedelemmel, s mindenek nagy következményeivel, ha a nemesség lemond adómentességéről s a közterhek viseléséhez megfelelő arányban hozzájárul... Egyedül ez elhatározástól fog függni, vajjon Magyarország a többi örökös tartománnyal egyforma kedvezésben részesüljön a kereskedésben, vagy csupán gyarmatnak tekintessék...” A magyar rendi társadalom visszautasította a császár ajánlatát, azt mondják azért, mert nem volt koronázott király. „De vállalt-e adót, amikor Magyarországnak koronázott királyai voltak!” (Grünwald Béla.)

1788-ban a dunai kereskedelmi politika miatt háború tört ki újra Törökországgal. A hadsereg ellátását a nemesség ellenállása megnehezítette. A császár súlyos beteg lett, s halálos ágyán összes reformjait, a jobbágyviszonyra vonatkozó rendeleteket kivételével, visszavonta.

A francia forradalom árnyékában

A császár halála után 1790-ben II. Lipót újra összehívta az 1764 óta szünetelő országgyűlést s a rendek megpróbálták újra rendezni az ország viszonyát uralkodójához. II. József rendelkezéseit nem lehetett mind érvényteleníteni. A polgárság és parasztság — noha politikai jogai nem voltak — ragaszkodott azokhoz az előnyökhöz, amelyekhez a közelmúltban jutott. Az országgyűlés határozatai furcsa kompromisszumot árulnak el a nemesi függetlenség és a francia forradalom eszmévilága között.

Ebben a korban már a francia forradalom árnyéka kísértett Európában. Hozzánk nagyon kevés jutott el, az is bizonytalan, zavaros formában. A bécsi központi kormány gondoskodott arról, hogy az ország ne csak gazdaságilag, hanem szellemileg is elnyomott legyen. Külföldi könyvek és újságok behozatala tilos volt, minden szellemi megnyilvánulás a cenzúra alá tartozott. Nem csoda, hogy ilyen viszonyok között az ország szellemi elitje titkos társaságok keretében próbálja tisztázni eszméit.

A Martinovics-féle összeesküvés ilyen körülmények között jött létre. A körülötte lévő nevek azt mutatják, hogy az ország jobbjai próbálták tájékozódni és eszméiket érvényre juttatni a szervezkedés keretében. A törvényszék Martinovicson kívül halálra ítélte és kivégezte Sigrayt, Szentmarjayt, Laczkovitsot, Hajnóczyt. Később végezték ki Óz Pál ügyvédet és Szolártsik Sándor jurátust. Az összeesküvésbe belekeveredett írók: Verseghy Ferenc, Bacsányi János, Kazinczy Ferenc, Szentjóni Szabó László halálbüntetését börtönre változtatták.

Az ország gazdasági és politikai süllyedésének nincs tragikusabb kifejezője, mint az a tény, hogy azok, akik magasabb eszmékért és jobb

léteért próbálnak harcolni, hóbérkézre jutnak. Az ország olyan mélyre süllyedt, hogy alig volt lehetőség, hogy innen újra fel tud emelkedni. Az 1797. és 1805. évi utolsó nemesi fölkelés tragikomikus módon mutatták be a fennálló társadalmi rend korhadtóságát és túléltetését.

De a társadalom mélyén hatalmas átalakulások mentek végbe, olyan erők gyületemtek fel, melyek végül is megteremtették a független Magyarország új fejlődésének alapjait. 1825-ben a király kénytelen összehívni az országgyűlést, s innen indul el a fejlődés, mely új korszakot jelent az ország életében.

KALVÁRIA

F. Szilárd Klára rajza

A kiegyezés és az új Magyarország születése

Írta: Mód Aladár

1. Az 1867-es kiegyezés

Az 1860-as októberi diplomával kapcsolatos sikertelen kiegyezési kísérlet után négy évig tartó újabb diktatúra következett, amely csak súlyosította az osztrák birodalom anyagi és erkölcsi bomlását. Az uralkodó újra arra kényszerült, hogy keresse a megegyezést a magyar vezető rétegekkel. A konzervatív arisztokrácia közvetítésével megindultak a tárgyalások. Ezek eredményeképpen a birtokosztály többségét képviselő Deák Ferenc 1865. évi húsvéti cikkében feladja addigi álláspontját s készséggel fejezi ki a 48-as törvények átalakítására, az úgynevezett közösügyek elismerésére, ami az ország hadügyi és pénzügyi önállóságának feladását jelentette.

A tárgyalások azonban csakhamar elakadtak s azoknak döntő lökést csak a monarchia 1866-ban Königrátnél elszenvedett veresége adott; a kiegyezés a magyar uralkodóosztályokkal, a birodalom újjászervezése most már világképpen elkerülhetetlenné vált.

A politikai vezetőréteg többsége azonban elfáradt már az opponálásban és türelmetlenül várta, hogyha korlátozott formában is, de maga vehesse kezébe az ország ügyeinek vezetését. A közösügyi megegyezést elfogadták, ami a radikális szárny részéről a legélesebb ellenzést váltotta ki. Pesten „Le Deákkal! Éljen 1849! Éljen április 14!” jelszavakkal tüntetések voltak s a házak falain plakátok hirdették ugyane jelszavakat. Mint epigrammája tanúsítja, a közhangulattal együtt érzett Arany János is:

„Deák Ferenc! Megéltünk mi Kend nélkül; Kívánjuk a szabadságot Rend nélkül.”

Az emigrációban levő Kossuth teljes erejével ellenezte a kiegyezést, amelyet katasztrófálisnak tartott. Véleménye szerint a megegyezés az ország törvényes függetlenségét és önállóságát teljesen megszünteti és a „minden féltől mentesített cabinet-politika akkor ránthatja be hazánkat érdekünkkel merőben ellenkező élethálhórába, amikor tetszik”. Ovtá nemzetét: „ne ajánlkozzék Magyarország máglyának, melyen a történelem kérelhetetlen logikája az osztrák sást elégeti...” s az Ausztriával való szolgai közösséget elvetve, a dunamedencei népek testvéri együttműködésének kialakításában jelölte meg a magyarság szabad fejlődésének, új történelmi hivatásának útját. Elgondolása akkor nem valószínűsíthető; az ország szabadságának és függetlenségének biztosításához csakúgy, mint 1848-ban, most is a nép teljes erejére, általános megmozdulására lett volna szükség. Az új szociális megmozdulás erői azonban még nem alakultak ki: újabb forradalomról szó sem lehetett, a birtokosztály pedig közvetlen érdekeinek biztosítását a kiegyezésben látta s kész volt a kompromisszumra. A kiegyezés 1867-ben létrejött s az ország gazdasági és társadalmi fejlődésének új szakaszát nyitotta meg.

2. A kiegyezés, a gazdasági élet és a parasztság

A kiegyezés gazdasági alapját az 1849-ben császári pántennsel bevezetett közös vámterület fenntartása: az osztrák ipari termékek Magyarországra s a magyar mezőgazdasági termények Ausztriába való szabad bevitele képezte.

A kiegyezést követő években a szabad piac magas búzaárakat és jó konjunktúrát biztosított a magyar birtokosok számára. Ennek kiaknázása nagyarányú hitelszükségletet jelentett. Magyar tőke nem áll rendelkezésre, de az elmaradt és tökélszegény ország magas kamat- és profitlehetőségei megindították a

külföldi tőke áramlását Magyarországra felé.

Az osztrák, francia és angol pénzcsoportok által alapított nagybankok a kisebb-nagyobb pénzintézetek egész hálózatával fogták át az országot. Ezek hitelt nyújtottak a nagybirtok részére a termelés korszerűsítéséhez és kiterjesztéséhez s a konjunktúra kihasználását lehetővé tevő vasútépítésekhez. A külföldi tőke meglelt a magyar gazdaságban, de első helyen továbbra is az osztrák tőke állt, amely — hogy a külföld versenyével szemben a magyar piac kiaknázását minél nagyobb mértékben a maga számára biztosítsa, egyre fokozta tőkeexportját. Az osztrák tőke számára Magyarország gazdasági és politikai függése rendkívüli előnyöket biztosított. A szabad osztrák ipari behozatal lehetetlenné tette a magyar ipar fejlődését s a magas kamat mellett nyújtott hitelek csak az osztrák ipar számára teremtettek szélesebb piacot. A kisebb-nagyobb bankok és a kis szatócsok tömegei hajszálesővekként hálózák be a vidéket, hitelt nyújtva a lakosság földjére, házára, sőt egyetlen lovára vagy tehénre is, egyre szélesebb tömegeket téve az osztrák ipari termékek fogyasztóivá és az idegen banktőke kamatfizetőivé.

A kapitalizálódás folyamata hazánkban az osztrák tőkétől való szoros függés keretében bontakozott ki, ami rendkívüli teherbátorként nehezedett az ország egész gazdasági és szociális fejlődésére. A birtokosztály azonban egyelőre élvezte a jó konjunktúrát s a banktőkével szoros szövetséget alkotva, vette kezébe az ország gazdasági és politikai vezetését. Velük szemben a szétforgácsolt parasztság képtelen volt a védekezésre.

Azipari elmaradottsággal súlyosbított kapitalizálódási folyamat a parasztság széles tömegeit szembefordította a kiegyezéssel és annak haszonélvezőivel s Kossuth, valamint a 48-as függetlenségi párt mellé állította. Jól érezték, mit jelent életükben 1848 befejezetlensége; a függetlenség és az igazi népszabadság hiánya. A nagybirtok és banktőke szövetsége azonban a választójog messzesemenő korlátozásával és egy sajátos választási rendszer kialakításával lehetetlenné tette a nagy magyar tömegek demokratikus és függetlenségi törekvéseinek érvényesülését. Az első sorban nemzetiségi területeken, ahol a függetlenségi 48-as eszme nem volt fenyegető, 100–200 választópolgár választott egy-egy képviselőt, míg a magyar Alföldön 7–8000 választóból álló kerületeket alakítottak s a kiegyezés változatlan fenntartását a nemzet és a nép nagy többségének akarata ellenére biztosították.

3. A birtokosztály szembefordul 1867-tel

Az imperializmus szakaszát megnyitó 1880-as évektől kezdve a világ-gazdaság növekvő ellentétei felbontották a magyar birtokosztályok és az osztrák ipar érdekességét s a hatványos kiegyezés súlyos következményeit a birtokosztály számára is nyilvánvalóvá tették. A tengerentúli és kelet-európai gabona növekvő versenyre és a Németországból kiinduló védvamos politika következtében a magas búzaárakat ezek állandó süllyedése váltotta fel. A magyar mezőgazdaság főtörekvése az lett, hogy a belső piacot biztosítsa és kiszélesítse és az éleződő versenyben a nyugati piacok lehető nyitvatartását érje el. Szabadkereskedelmi politikát, a mezőgazdasági kivétel fejében ipari engedményeket követelt nyugat felé és mezőgazdasági védvampolitikát kelet felé. Az osztrák ipar viszont ezzel szöges ellentétben ipari védvámokat kívánt nyugat felé és a belső fo-